

Nurdan Öncel TAŞKIRAN

Zihinlerimize Düşen Bir Kadın İmgesi

Aliye

Bir Televizyon Dizisi Çözümlemi

Beta

1960 İstanbul doğumlu olan Taşkıran, Yüksek Lisansını Marmara Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatından, Doktora derecesini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Bölümünden almıştır (1996). İletişim sürecinde televizyon, popüler ekin ürünleri, reklâm ve metin çözümlemeleri, beden dili, imajoloji, ikonografik çözümleme, söylem çözümlemeleri, medya ve etik, liderlik sanatı, medya, kadın ve kimlik, kültürel etkileşim çalışma alanları dahilindedir. 1984-2001 yılları arasında Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Bölümünde görev yapmış olan Taşkıran, 2001 yılından itibaren Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo Sinema Televizyon Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapmaktadır.

Yayın No : 1878
İletişim Dizisi : 42

2. Baskı - Aralık 2007 - İSTANBUL

ISBN 978 - 975 - 295 - 774 - 9

Copyright© Bu kitabın bu basısı için Türkiye'deki yayın hakları BETA Basım Yayım Dağıtım A.Ş.'ye aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Dizgi : Beta Basım A.Ş.
Baskı - Cilt : Ka hr a m a n O f s e t
Bağcılar/İSTANBUL 0212/629 00 01
Kapak Tasarım : Evren Kayhan

Beta BASIM YAYIM DAĞITIM A.Ş.
Himaye-i Etfal Sokak Talas Han No. 13-15
Cağaloğlu - İSTANBUL

Tel : (0-212) 511 54 32 - 519 01 77

Fax: (0-212) 511 36 50

e-mail: betakitap@betakitap.com

www.betakitap.com

*Zamanlarından çaldığım
en değerli varlıklaruma,
anneme, kızlarım
Lâden ve Edaya*

SUNUM

Kitle iletişim araçlarının kitleler üzerindeki gizil gücünün fark edilmesi, buna koşut olarak bu alanda popüler ekin (kültür) ürünlerinin artması, popüler ekinin farklı ideolojiler tarafından farklı bakış açıları kazanmasını ve değerlendirmeni gündeme getirmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının idolü konumundaki televizyonun, aracılığı ile görülerimize sunmuş olduğu popüler ekin ürün sayısı yadsınamayacak kadar fazladır. İlk akla gelen ürün isimleri dönemin önemli siyasî şahsiyetlerinin isimlerinden bile önce hatırlanabilmektedir. Böylece gündemde yer almayı da hak etmektedir. Yerli yapım televizyon dizilerinin bu konumdaki öncelliği ve kitle iletişim araçlarının, göreceli olarak, tecimsel kanalların yasal olarak yayına geçmesiyle birlikte, “eğiticilik” işlevinin neredeyse tamamen ortadan kalkması ve televizyonun bir “tecimsel eğlence çöplüğü”ne dönüşmesi izler kitlelerin kültür endüstrisi kuklaları haline gelmelerine olanak tanımıştır. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının başta görevi olan eğiticilik fonksiyonunun geri kazanımını sağlayıcı etkenleri yeniden gözden geçirmek ve sağın bir konuma yeniden uyarlanması, toplumun bu bağlamda farkındalığının sağlanması toplumsal bir sorumluluk gereği arz etmektedir. Bu göreve toplumsal bir sorunsaldan, kadın erkek eşitliğinden -daha doğrusu eşitsizliğinden- yola çıkmakla başlanabilir. Bu so-

rumsal, kadının ikincil konumunu aşması yolunda bilinç kazandırılması öncelikle film, dizi gibi popüler ekin ürünlerinin bilinçli kurgulanımı ile gerçekleştirilebilir. Böylece, hem kitle iletişim aracı eğiticilik işlevini görmüş olacak, hem de kadın kimliğinin farkındalığı sağlanmış olunacaktır. Bu savla çıkılan yolda ele alınan konu malzemesi gündemimizi ifadede sağın bir rol oynamaktadır.

Bu amacı konu edinen kitabımın daha ileri araştırmalara basamak oluşturması, bilimsel dayanaklar çerçevesinde, yol gösterici diğer çalışmalara ışık tutması mutluluk kaynağım olacaktır. Ayrıca, kitabın oluşturulmasında katkıları bulunan öğrencilerime, özellikle yayın öncesi son kontrollerdeki yardımları için sevgili Naz Özkan'a, destekleri ile yüreklendiren değerli meslektaşlarıma teşekkür borçluyum.

Nurdan Öncel Taşkiran
Ocak 2007 / İstanbul

ÖNSÖZ

İdeolojik bakışlara göre popüler kültürün anlamı değişir. Aşırı tutucu sağ görüş, popüler kültürü opera, bale, klasik müzik, bilimsel araştırmalar vb. ürünleri ve onların üreticilerini kapsayan seçkin kültürün karşısına yerleştirir ve kâr amacı için üretilen ve pazarlanan kitle kültürü ile eş tutar. Onlara göre popüler kültür, kitlelerin zevk ve beğeni düzeyini düşürürken giderek eğlence odaklı, sanat içeriği olmayan, düzeyi düşük, iyi para kazandıran kitle ürünlerine talebi artırır ve “yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıkar” misali bir kısır döngü ile bütün sanat yaratılarını popülerleştirip, onu almaya hatta yutmaya hazırlanmış kitlelerin ayağına getirir.

Popüler kültüre ikinci bir yaklaşım ise liberal kanadın tutucu ve çoğulcu kanadından yapılıdır. Tutucu kanat popüler kültürü özgürlüğün, demokratlaşmanın göstergesi olarak ele alır ve halkın beğenileri kutsanır. Liberallerin çoğulcu kanadı ise, popüler kültürü kapitalizmin doğal bir gelişmesi olarak kabul etmekle birlikte, aşırı şiddet, sanat dışı cinsellik, ırkçılık, aşırı milliyetçilik, cinsiyet ayrımcılığı vb. iletileri içeren yapıtları eleştirir. Bu tür popüler kültür ürünlerine direnişi, popüler kültür ürünlerinin yasaklanmasında ya da kısıtlanmasında değil, “etkin izleyici” olarak yapılabileceğini, bir başka anlatımla, izleyicinin bilinçli, eğitilmiş, duyarlı ve seçici olmasının popüler kültür ürünlerinde kaliteyi artıracığını savunurlar.

Marksist ya da sol ideolojilerde ise, popüler kültür ürünleri “sahte bilinç”, “kültür endüstrisi”, “bilinç endüstri-

si” gibi anahtar sözcüklerle kapitalist sistemin doğal sonuçları olarak kabul edilir ve değişen bir yelpaze içinde sistemin kendisi sorgulanır. Bu görüşlere ilave olarak, Neil Postman’ın başı çektiği bir görüş de televizyonu sadece bir eğlence kutusu olarak kabul eder ve hiçbir şekilde bu eğlence makinasının bir eğitim aracı olamayacağı vurgulanır.

Nurdan Taşkıran bu çalışmasında popüler kültür ürünleri olarak 1990’ların ortalarından sonra büyük bir patlama yapan Türk dizilerinden “Aliye” dizisini bir örnek olay olarak seçerek televizyonun, istenirse, popüler kültür aracılığı ile toplumun gelişmesi için önemli mesajlar içeren eğitici bir rol üstlenebileceği tezini masaya yatırmakta ve son yılların önemli bir tartışma konusu olan bu yeni tezin geçerliliğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Küreselleşmenin ve popülerleşmenin ivme kazandığı günümüzde giderek tüm toplum katmanlarına yayılan ve içselleştirilen popüler kültürün eğitim işlevi görebileceği tartışmasına Taşkıran, özgün bir inceleme ve bakış açısıyla açıklık getirmekte ve gelecekte bu alanda yapılabilecek çalışmalara değerli bir açılım yapmaktadır. Halkın ekranlara yapışık izlediği programların yönetici, yapımcı ve senaristleri başta olmak üzere tüm ilgili kişi ve kurumların bu tür çalışmalarını incelemesi ve gerekli dersleri alması için alanda olumlu ve olumsuz örnekler ele alınarak daha çok çalışma yapılması ve çıkarılan sonuçların etkin bir biçimde ilgili çevrelere duyurulması gerektiğine inanıyorum.

Prof. Dr. Şermin Tekinalp

İstanbul- 2006

*"Korkunç bir yıldırım değmişcesine gerçekliğin
ve
bilginin göbeğine fırlatılmak, evlilik
aracılığıyla sevgi ve utanç arasındaki çelişkiyi
yakalamak, tanrıyla hayvanın beklenmedik
komşuluğundan ötürü, aynı nesnede kendinden
geçiş, özveri, ödevi ve acumayı duymak...
...Sözün kısası, eşi benzeri zor bulunacak
bir ruhsal karışıklığa düşmüştür kadın..."*

Friedrich Nietzsche

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I İLETİŞİM, TEKNOLOJİ VE İDEOLOJİ	19
I.1. İletişim ve Kitle İletişimi	19
I.2. İletişim Araçları ve Kitle İletişim Araçlarının Toplumsal Konumu	20
I.3. Kitle İletişim Araçlarının Toplumsal İşlevleri	25
I.4. İdeoloji	27
I.5. Bir İdeolojik Denetim Nesnesi Olarak Eğlence	34
II TELEVİZYON İMGESELİ VE YAŞAM DÜNYASININ YAPISINDAKİ KONUMU	39
II.1. Ön Kavramlar	40
II.1.A. Görünüş, Gerçeklik ve Hakikat Ayrımı	40
II.1.B. Şey Kavramı	42
II.1.C. Algı, İmge, Simge ve İmgelem Kavramları	43
II.1.D. Animal Symbolicum Tanımlaması ve Toplumsal Gerçekliğin Yapısı	46
II.2. Toplumsal Gerçekliğin Yapısı	50
II.3. Televizyon ve Ekin	52
II.4. Bir Farkındalık Aracı Olarak Televizyon Dizileri	56
III KADIN İMGESİNİN ZAMAN İÇERİSİNDEKİ KİMLİK DEVİNİMİ	67
III.1. Kadının Kimlik Mücadelesi:	68
III.1.A. Dünyaya Bakış	68
III.1.A.a. Paleolitik ve Neolitik Çağlar	68
III.1.A.b. Antik Çağ	70

III.1.A.c.	Feodal Öncesi Dönem (V.-IX. Yüzyıl)	70
III.1.A.d.	Feodal Dönem Başlangıcı (X.-XI. Yüzyıl)	71
III.1.A.e.	XII.-XIV. Yüzyıl	71
III.1.A.f.	XV.-XVII. Yüzyıl	73
III.1.A.g.	XVIII:-XX. Yüzyıl	75
III.1.B.	Kadının Kimlik Mücadelesi: Türkiye Safhası	78
III.1.B.a.	Orta Asya'dan Anadolu'ya Kadın (X.-XII. yy)	81
III.1.B.b.	Osmanlı Döneminde Kadın (1299-1923)	83
III.1.B.c.	Cumhuriyet Döneminde Kadın (1923-1991)	93
III.1.B.d.	Günümüz Türk Kadını	98
III.1.C.	Günümüz Türk Kadını ve Kitle İletişim Araçları	103
IV	“ALİYE” DİZİSİNİN TEMATİK ÇÖZÜMLENMESİ	111
IV.1.	Temel Kavramlar	113
IV.1.A.	Önerme	113
IV.1.B.	Karakter	116
IV.1.B.a.	Lajos Egri'ye Göre Karakter Çözümlemesi	120
IV.1.B.b.	Çevre	134
IV.1.B.c.	Diyalektik Yaklaşım	136
IV.1.B.d.	Karakterin Gelişimi	138
IV.1.B.e.	Karakterin İstenç Gücü	141
IV.1.B.f.	Karakterler Kendi Öykülerinin Olay Örgüsünü Kendileri Yaratırlar	142
IV.1.B.g.	Eksen Karakter	143
IV.1.B.h.	Karakterlerin Dağılımı	147
IV.1.B.i.	Karşıtların Birliği	148
IV.1.C.	Çatışma	148
IV.1.C.a.	Eylemin Kökeni	149
IV.1.C.b.	Neden ve Etki	149
IV.1.C.c.	Duruk (Statik) Çatışma	150

IV.1.C.d. Sıçramalı Çatışma	150
IV.1.C.e. Gelişmeli Çatışma	152
IV.1.C.f. Dönüşümlü Çatışma	152
IV.1.C.g. Olasılı Çatışma	153
IV.1.C.h. Saldırı Noktası	153
IV.1.C.i. Değişim	154
IV.1.C.j. Kriz (Düğüm), Çözüm	155
IV.2. Aliye Dizisinin Kurgul İzleği	156
DEĞERLENDİRME VE VARGI	207
EK-1 OYUNCU DİZGESİ	227
Ek-2 İZLEYİCİ YORUMLARI	231
YARARLANILAN KAYNAKLAR	241